

вонымі штандарамі перад аднолькавымі трыбунамі ў тысячах аднастайных з выгляду савецкіх гарадоў. З вышыні трыбунаў масы віталі, так бы мовіць, правадыры *рэвалюцыі* — мажныя, пешчаныя, з азызлымі тварамі. І не было ў *рэвалюцыі*, як сьпявалася ў аднэй савецкай песьні, сканчэньня...

Потым была „перабудова“, якую таксама называлі *рэвалюцыяй*.

А наагул ХХ стагодзьдзе атрымалася багатым на *рэвалюцыі* — навукова-тэхнічную, кампутарную, сэксуальную. Савецкага Саюзу гэты *рэвалюцыйны* „бум“ як быццам не закрануў. Тлумачальны слоўнік беларускае мовы да слова „*рэвалюцыя*“ дае такі прыклад з часопіса „Беларусь“: „Аўтаматы сыстэмы Чарвені для набіўкі запалкавых карабкаў зрабілі цэлую *рэвалюцыю* на камбінаце“.

А напрыканцы стагодзьдзя выбухнулі сьпеўная *рэвалюцыя* ў краінах Балтыі ды аксамітная — у Чэхаславаччыне. Але гэта ўжо зусім іншая гісторыя.

Рэха

Сярэжук Сокалаў-Воюш

Уся гісторыя продкаў *рэхам* адгукаецца ў нашчадках. Часам гэтае *рэха* прыемнае й шчаснае, а часам горкае й балючае. *Рэха* Полацкай зямлі. *Рэха* Вялікага Княства і Беларуска-Польскай канфэдэрацыі — Рэчы Паспалітай. Этапы нашае велічы, якія толькі ў выглядзе *рэха* дакаціліся да Расейскай імперыі і ейнага пераемніка СССР. Ёсьць у гэтым *рэху* і свая лыжка мёду, але й мёд гэты — таксама *рэха*.

Слова *рэха* прыйшло да нас з грэцкай праз лацінскую й нямецкую. Там яно было *эхам*, але недзе на парозе Беларусі затрымцела ўсхваляванае слова і, падхапіўшы вібрант -р-, пачулася народнаму вуху як *рэха*. Гучнае й раскоцістае, яно даносіць да нас сьмех, сьпеў, гамонку, распач і крык пра дапамогу. *Рэха* заўсёды эмацыйнае, і мне часам нават дзіўна, што яно прыжылося ў ціхмяных, параўнаўча зь іншымі — скупых на адкрытыя выбуховыя эмоцыі беларусаў. Гэта, дарэчы, чуваць ува ўласнабеларускіх адпаведніках *рэха* — водгуку, водгульлі, водгаласе, водгаласку, голасе, адгалоску, адгалосьсі, розгаласе, адпаве, пошчаку, водзыўках, адгуку. А вось пазычаны рэзананс гучыць больш жорстка. У *рэху* чуюцца *брэх*, *грэх*.

У параўнаньні з расейскім *эхом* — мяккім, згубленым у моўных цянётах, нашае *рэха* напоўненае нейкім магічным унутраным зместам. Сядзьце самотна ў пакоі і скажыце два гэтыя словы з інтэрвалам. *Эхо... Рэха...* А потым шчыра прызнайцеся самому сабе, якое з двух вам бліжэй, якое больш змястоўнае, больш глыбокае.

Сабака

Юрась Бушлякоў

Сабака — жывёліна свойская. У незапомную пару прыручыў быў чалавек *сабаку*, і адгэнуль там, дзе ёсьць людзі, заўсёды знойдзецца *сабака*. Ці то з іранскіх, ці то з цюркскіх моваў прабралася да нас само гэтае слова — *сабака*. *Адзін сабака, два сабакі* — мы гаворым па-беларуску, і нас пры гэтым выпрабоўвае, як некалі пісаў Дубавец, мужчынскі род нашага *сабакі*.

Але ж сабака сабаку ня роўны: ня з кожнага сабачаняці вырасьце пагрозьлівы сабачуга. Маленькага сабачку дык аж да сьмерці зваць будучь шчаняткам, а можа, цюцькам, цюлікам — пшчотна й па-свойску. І як тут не прыхінуцца, ня зблізіцца да чалавека? Нездарма ж кажуць, што сабака — найлепшы чалавеку прыяцель. Людзі, праўда, ці раз на нашых вачох выяўляюць сваю падступнасьць — вытнуць сабаку кіем ці вышлюць паміраць у космас. Або возьмуць імя гэтае — сабака — і пусьцяцца ганіць ім розных нягоднікаў, злосьнікаў і шкоднікаў. Пры чым тут сабака? А пры тым, што не адкажа. Словам, жывецца сабакам па-рознаму: ёсьць нешчасьліўцы, а ёсьць і лёсікі. У нашым стагодзьдзі беларускія сабакі асвойталіся ў гарадзкіх кватэрах: як быў раней сабака львом на сваёй вуліцы, дык цяпер прынамсі на сваім паверсе.

Выгадаваўшы сабаку, я добра разумею нашага Язэпа Пушчу — у варунках савецкае „свабоды“ ён пісаў „Лісты да сабакі“. „Нашто ж мне падхалімам быць, крывіцца і ў хмары ўрэзвацца чырвоным буслам?“ — тагога ня скажаш першаму-лепшаму: пра гэта дзелішся з блізкім. Язэп Пушча меў сябра. Сябра, які слухае, здольны зразумець і ня ўмее выдаваць.

Савет

Віталь Цыганкоў

Савет, пазычаньне з расейскай, якое прыйшло ў нашу мову толькі як абазначэньне ўладнай структуры, стала абазначэньнем цэлай эпохі, ладу жыцьця. „За саветамі“ — казалі і кажуць у Заходняй Беларусі, як „за немцамі“, „за палякамі“.

У слове „савет“ уся гісторыя Беларусі ХХ стагодзьдзя — савецкі, саветызацыя, антысавецкі, саўковы.

У беларускай рэчаіснасьці Саветы зьявіліся раней, чым у мове. У 20-ыя гады органы кіраваньня яшчэ называліся нармальным словам „рада“, а сама Беларусь была Радавая. „Чырвоным рубінам зьяе Радавая Беларусь на мяжы СССР і імперыялістычнага Захаду“ — аптымістычна абвяшчаў лезунг. Але паступова з працэсам саветызацыі жыцьця й мовы слова „савет“ выцясьняе спрадвечную беларускую „раду“. У 1927 годзе зьяўляецца газэта „Савецкая Беларусь“, а пасья пачатку працэсаў над „нацдэмамі“ слова „рада“ ў савецкай Беларусі канчаткова становіцца сымбалам усяго антысавецкага і контррэвалюцыйнага.

Далей гэтае выразнае разьдзяленьне толькі замацавалася і дайшло да канца 80-х, калі новыя адраджэнцы адплацілі савету той жа манэтай. Цяпер „савецкім“ падкрэсьлена называецца ўсё расейскае й савецкае паводле сваёй сутнасьці й духу, а радай — усё беларускае й міжнароднае. Так, мы кажам: Рада Бяспекі ААН, Рада Эўропы, Рада БНР, але — Савет вэтэранаў і, на жаль, Вярхоўны Савет. Памятаю, як у 1992 годзе падчас паартыкулярнага абмеркаваньня тэксту новай Канстытуцыі Станіслаў Шушкевіч пераконваў дэпутатаў: сапраўды, няма слова „саветавать“ у беларускай мове, але савет настолькі замацаваўся ў нашай сьвядомасьці й рэчаіснасьці, што давайце яго пакінем. Большасьць прагаласавала за Савет — гэта было знакам, гэта было сымбалам. Беларусь і цяпер застаецца Краінай Саветаў.